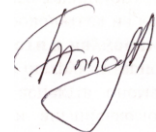

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

КОЛОСОВА Ганна Андріївна

УДК 81'373.2+81'42+82-1/-9

**ОНОМАСТИКОН МЕМУАРІВ ВІНСТОНА ЧЕРЧИЛЛЯ
«MY EARLY LIFE»: СЕМАНТИЧНИЙ ТА ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ
АСПЕКТИ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії практики та перекладу англійської мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»

Науковий керівник:

кандидат філологічних наук, доцент
ТКАЧИК Олена Володимирівна,
доцент кафедри теорії практики та перекладу англійської мови факультету лінгвістики Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут».

Офіційні опоненти:

доктор філологічних наук, професор
БЕХТА Іван Антонович,
Львівський національний університет імені І. Франка, професор кафедри англійської філології;

кандидат філологічних наук,
ПОЖАРИЦЬКА Олена Олександрівна,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, доцент кафедри граматики англійської мови.

Захист дисертації відбудеться “28” вересня 2015 року о 13 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 41.136.02 у Міжнародному гуманітарному університеті за адресою: м. Одеса 65009, вулиця Фонтанська дорога, 33.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Міжнародного гуманітарного університету.

Автореферат розіслано “__” серпня 2015 року

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Михайлюк

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Дисертацію присвячено опису семантичного та функціонального аспектів власних назв у мемуарному тексті та їхньої ролі у процесі текстотворення.

Формування лінгвістики тексту, в першу чергу, пов'язано з досягненнями у сфері текстотворення. У сучасній лінгвістиці текстотворення розуміють як дериваційний процес і водночас опис ролі внутрішньої форми тексту на різних етапах його існування – від плану творення до функціонування тексту і навпаки. Теорією текстотворення займалися такі лінгвісти як О. А. Бабелюк, О. А. Бірюкова, Р. де Богранд, Ф. Данеш, М. Я. Димарський, Т. В. Жеребило, Ю. Н. Земська, С. Г. Ільєнко, Л. П. Куриляк, І. Ю. Моїсеєва, А. І. Новіков, Т. В. Радзієвська, Н. А. Сирма, І. Я. Чернухіна. Однак деякі питання текстотворення залишилися без детального теоретичного аналізу. Наприклад, питання про те, чи може один окремих компонент, такий як власна назва (далі ВН), групувати навколо себе текст, створюючи внутрішньотекстовий зв'язок різних елементів твору.

Загальною **теоретико-методологічною основою дослідження** стали праці спрямовані на:

1) дослідження літературних жанрів: А. В. Антюхов, М. М. Бахтін, А. Вежбицька, С. В. Волошина, Л. О. Гінзбург, О. С. Гребенюк, У. О. Єловських, В. І. Іващенко, Д. Кристал, В. А. Кухаренко, Г. О. Маслюченко, Р. Паскаль;

2) ономастичні дослідження: Дж. Алегео, М. Я. Блох, І. Браун, М. Браянт, Л. М. Буштян, Х. ван Бюрен, І. В. Гайдук, А. Гардінер, Д. І. Єрмолович, В. Далберг, П. Діксон, М. Д'Круз, К. Донелан, Д. Д. Дорвард, Д. Н. Жапова, Ф. Забіх, Р. Камерон, Дж. Катц, В. В. Катерміна, Н. А. Максимчук, В. Р. Мауер, К. М. Метьюз, Дж. Ст. Мілл, М. М. Морозова, В. Ю. Неклесова, Т. С. Олійник, С. М. Пак, Б. Памп, Н. В. Подольська, Е. Пулграм, Є. М. Раджек, В. А. Ражина, Л. В. Разумова, О. О. Селіванова, А. В. Суперанська, К. Слоат, Е. К. Сміт, С. Сміт-Банністер, Х. С. Соренсен, Г. В. Ткаченко, Г. В. Тсе;

3) індивідуально-авторський підхід до тексту: А. Ф. Ашимова, І. А. Бехта, Н. С. Болотнова, І. А. Зимня, Ю. М. Караулов, М. П. Котурова, К. Креста, О. С. Кубрякова, О. О. Пожарицька, Є. А. Суязова, А. М. Шахнарович;

4) лінгвокультурологічні дослідження тексту та його елементів: М. Ф. Алефіренко, В. В. Воробйов, Ю. М. Лотман, Р. Вільямс;

5) дослідження текстових категорій та ті, що мають міждисциплінарний характер: Р. Барт, Т. Н. Василенко, Д. Грейселс, В. Гутвінські, Ф. У. Жаббарова, М. І. Кондаков, Л. А. Ноздріна, Д. Таннен, О. І. Таюпова, М. А. К. Халлідей;

Актуальність теми дисертації зумовлена її спрямуванням на вивчення текстотворення, зокрема мемуарного, через використання певних текстотвірних елементів, до яких належать ВН, що становлять значний пласт словникового складу і культури англійськомовних народів. Дослідження семантичного та функціонального аспектів ономастикону впливає з необхідності розкриття питання виділення інструментарію творення мемуарів.

Зв'язок роботи з науковими темами. Тема дисертації відповідає профілю досліджень, що проводяться на кафедрі теорії, практики та перекладу англійської мови Національного технічного університету України «Київський політехнічний

інститут» і об'єднані в межах теми «Взаємодія одиниць мови і мовлення: комунікативно-когнітивний, соціокультурний, перекладознавчий і методичний аспекти» (номер держреєстрації 0111u006668).

Мета дослідження полягає у здійсненні семантичного та функціонального аналізу ономастикону у мемуарах Вінстона Черчилля «My Early Life».

Встановлена мета передбачає необхідність вирішення таких **завдань**:

– визначити диференційні ознаки мовленнєвого жанру мемуарів та виявити їхню жанрову, сюжетно-структурну і лексико-стилістичну специфіку;

– проаналізувати категорії та властивості, характерні для мемуарних творів, встановити категорії та властивості, притаманні мемуарам Вінстона Черчилля «My Early Life»;

– з'ясувати особливості вживання онімів у мемуарній літературі, виділити їх ролі в якості номінативних одиниць, лінгвокультурем, наноелементів текстової тканини, інструментарію творення ідіостилю;

– охарактеризувати складові індивідуально-стилістичної своєрідності вживання онімів у мемуарах;

– розробити типологію внутрішнього текстового ономастикону мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life» із гендерним аналізом антропонімів і проаналізувати об'єктивні та суб'єктивні фактори, що впливають на вибір ВН певного типу;

– встановити текстотвірні функції ВН та визначити значимість ономастичних одиниць у системі засобів текстотворення.

Об'єкт дослідження – ономастичний простір мемуарів.

Предметом виступають текстотвірні функції ономастикону та його роль у формуванні концептуальної структури мемуарів «My Early Life».

Основними **методами** дослідження є загальнонауковий індуктивний метод, що включив у себе порівняння та класифікацію текстів з абстрагуванням від прикладів мемуарної літератури до матеріалу, що вивчається, а саме мемуарів «My Early Life»; методи позиційного аналізу просторової організації тексту з відображенням жанрових позамовних ознак та лексичних засобів у досліджуваних матеріалах з їхньою подальшою формалізацією; контрастивний аналіз для з'ясування співвіднесеності категорій та властивостей тексту загалом та мемуарів зокрема з виділенням текстотвірних ознак та одиниць текстотворення; описово-аналітичний метод вивчення власних назв як одиниць номінації, лінгвокультурем, наноелементів та інструментарію створення індивідуально-авторського стилю; кількісно-якісний аналіз внутрішнього ономастикону з виявленням закономірностей його функціонування у тексті; узагальнення та виклад результатів лінгвістичного дослідження.

Матеріалом дисертаційного дослідження послуговували мемуари Вінстона Черчилля «My Early Life», що виявляють ознаки типового мемуарного тексту. Для верифікації теоретичних положень залучено 3424 онімичних одиниць, представлених у мемуарах, дібраних шляхом суцільної вибірки.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній уперше проведено комплексне дослідження процесу текстотворення мемуарів через використання ВН, а також описано та розширено ролі автора мемуарів як оповідача та згадувача і

як учасника (оповідача первинної інформації) та сучасника подій (оповідача вторинної інформації). Уперше з'ясовано поняття контекстуальної лінії розкриття оніму для глибшого розуміння функціонування певного мовного інструментарію всередині тексту твору та запропоновано концептуальну модель текстотворення через різнорівневі (мікро-, макро- та гіперрівні) структурні та семантичні гнізда.

Теоретичне значення дослідження зумовлене напрацюванням опису процесу текстотворення мемуарів через визначення лінгвотекстових параметрів ВН як інструментарію моделювання тексту твору. Представлені процеси текстотворення дозволяють вивести структуру цілого через виявлення взаємодії окремих гнізд у мемуарах. Функції текстотворення різних груп онімів мають універсальний характер, реалізуючись у багатоманітності форм, але зберігаючи свій основний зміст, що підтверджується на матеріалі цього дослідження. Такий підхід дозволяє вивести модель просторової організації мемуарного тексту, підвищити точність та реалістичність функцій текстотворення онімів у тексті. Отримані результати поглиблюють уявлення про мемуари як про цілісний багатовимірний лінгвістичний об'єкт та роблять свій внесок у розвиток загальної теорії тексту. Важливе теоретичне значення має виділення та опис різнорівневих текстотвірних гнізд як самостійної системи, що характеризує нову якісну організацію мовних структур у мемуарах.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна праця є самостійною роботою, яка має наукове і практичне значення. Особистий внесок здобувача полягає у розкритті семантичного та функціонального аспектів власних назв у мемуарному тексті. Всі основні положення дослідження було одержано особисто автором. Матеріалів наукових праць, виданих у співавторстві, немає.

Практичне значення одержаних результатів визначається можливістю їхнього використання при викладанні лекційних курсів та проведенні семінарських і практичних занять з таких дисциплін, як «Лексикологія англійської мови» (розділи з ономастики та семасіології); «Стилістика англійської мови» (розділи зі стилістики тексту, лінгвістики тексту), «Теорія тексту»; при укладанні навчально-методичних посібників по вищезгаданій тематиці; у наукових розвідках студентів та аспірантів філологічних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження обговорювалися на засіданнях Вченої ради факультету лінгвістики Національного технічного університету України «КПІ», на Всеукраїнській науковій конференції за участю молодих учених «Мова, свідомість, художня творчість, інтернет у дзеркалі сучасних філологічних студій» (Київ, 2013); ХХІХ Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальные научные исследования» (Горлівка, 2013); ІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2013); 4th International symposium (Відень, 2014); VІІІ (XLVІІІ) Міжнародній науково-практичній конференції «Научный взгляд» (Київ, 2014); ІІІ Міжнародній науково-практичній конференції «Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації» (Острог, 2014).

Публікації. Основні положення дисертації висвітлено в 15 одноосібних публікаціях у наукових виданнях, із них 6 опубліковано у фахових виданнях України, затверджених ДАК України, 2 статті – у зарубіжних спеціалізованих

виданнях (Австрія, Росія), 1 статтю – у виданні, занесеному до міжнародних наукометричних баз, та 6 доповідей у збірниках тез наукових конференцій.

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (264 позиції, з них 60 іноземними мовами), списку лексикографічних джерел (16 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу (13 позицій). Загальний обсяг дисертації – 211 сторінок, обсяг основного тексту – 165 сторінок. Для ілюстрації положень роботи в тексті наведено 5 таблиць, 15 рисунків та додатки А–З.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовано вибір теми, зазначено теоретико-методологічну основу дослідження, сформульовано основну мету та завдання дослідження, визначено актуальність, новизну, теоретичне значення, практичну цінність і методи дослідження, наводяться дані про апробацію та публікації.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади вивчення літературного жанру мемуарів у лінгвістичних студіях»** описується програма та методика дослідження, вирішується питання виокремлення мемуарів із суміжних жанрів та опису їхніх особливостей, розглядається архітектоніка та композиційна структура мемуарів, досліджуються їхні лексичні, стилістичні та структурні жанротвірні засоби.

Вивчення жанру мемуарів здійснюється з точки зору різних підходів (філологічного, когнітивного, історико-соціологічного, культурологічного). Підбираючи матеріал для мемуарів, письменник допомагає формувати картину соціуму, що стає фоном для опису особистості автора, об'єднуючи «історію Я» та «історію суспільства». Виокремлення мемуарів з-поміж різних видів документальної літератури, в першу чергу автобіографії та щоденників, є важливим завданням мемуаристики.

Мемуарні твори виявляють свою стилістичну варіативність, демонструючи ознаки документальних текстів та художньої прози. Так виникає поняття «художніх мемуарів», прикладом яких є мемуари Вінстона Черчилля «My Early Life», що водночас поєднують риси історичності, достовірності і риси художньої літератури (образність, поетичний опис подій, зображальність).

Мемуарну літературу класифікують за такими параметрами: соціальною та жанровою ознакою, формою викладу, джерелом, характером відтворення подій. У дослідженнях культурологічного характеру мемуари ділять на: мемуари-літописи, мемуари-спогади, художні мемуари. За формою виникнення та фіксації мемуари бувають спогадами, літературним записом спогадів, стенографічним записом спогадів, щоденниками.

До *стилістичних характеристик* жанру належать такі: співвідношення суб'єктивного і об'єктивного; послідовність подій; пам'ять; тотожність автора, оповідача і героя; виражене особистісне начало; відкритість; співвідношення минулого і теперішнього; особлива просторова і часова організація; план зрілого

оповідача в теперішньому часі і його «Я» в минулому. Виокремлюються також специфічні жанрові риси: ретроспективність, меморіальність, документальність.

У мемуарах наявною є певна архітектоніка, що складається із зачину, основної частини та кінцівки. «*My Early Life*» структуруються за розділами та мають абзацне членування, характеризуючись причинно-наслідковим принципом компонування подій з переважним дотриманням послідовності фактів біографії.

Досліджувані мемуари включають ті ж композиційно-мовленнєві форми, що і художня проза, як, наприклад, портрет, опис, судження, не виключаючи можливості документальної літератури, скажімо: свідчення очевидців, витяги з документів, листи та ін. На противагу художній прозі, сюжет мемуарів виключає вигадку, проте базується, перш за все, на відображенні сприйняття автора.

Виокремлення *жанротвірних елементів у сфері лексики та фразеології* характеризує мемуари та визначає їх як «стійкий тип висловлення» (М. М. Бахтін), що має певну схему подання інформації. Було виділено такі ознаки жанру: вживання характерних лексичних та фразеологічних одиниць у «сильних» позиціях твору (І. Б. Воронова); використання переважно дієслів у формі минулого часу та займенника першої особи однини «*І*»; функціонування числівників на позначення року, дня народження та ін.; використання лексичних одиниць зі значенням «народження», «смерть», «життя» та «робота»; вживання одиниць лексико-семантичної групи родинних найменувань.

Загалом тлумачення поняття «мемуарів» полягає в описі події та ситуації, учасником або свідком яких був автор оповіді, та на відміну від суміжних жанрів вони можуть характеризуватись неточністю викладення, що є результатом віддаленості події від її письмової фіксації. Досить типовою для мемуарів є певна художність та різний ступінь суб'єктивності викладеного.

Другий розділ «Структурно-семантичний аналіз механізмів текстотворення у мемуарах Вінстона Черчилля «*My Early Life*» присвячено систематизації категорій і властивостей тексту в просторі мемуарного твору й опису текстотвірних факторів та одиниць текстотворення для мемуарів.

Серед категорій та властивостей тексту, які допомагають детальніше дослідити структуру й параметри твору, найактуальнішими для мемуарів вважаються: абсолютна антропоцентричність, цілісність, зв'язність, можливість членування, тема або авторський задум, основний тезис або головна думка, єдність зовнішньої та внутрішньої форм, розгорнутість та послідовність, логічність, тональність, оціночність, темпоральність, локальність, а також структурованість, завершеність, соціологічність, діалогічність, статичність та динамічність, напруженість, естетичність, образність, інтерпретованість. У ході дослідження мемуарів було описано підвластивість *его-антропоцентричності*. Якщо зобразити антропоцентричність через зв'язок адресант – предмет розповіді – адресат, то для мемуарів така логічна послідовність виглядає переважно: адресант – адресат – адресат. Тобто, більша частина тематичного центру спрямовується на адресанта, в той час як у художньому творі адресанту належить лише третя частина змістової направленості.

У мемуарах окрім ролей «оповідача», який виступає з адаптованими спогадами, та «згадувача», який виступає з первинними спогадами (за Т. В. Радзієвською), доцільним є опис ще двох ролей: «учасника подій» або

оповідача і згадувача первинної інформації, та «сучасника подій» або оповідача і згадувача вторинної інформації. «Учасник» був фізично присутнім при подіях, тобто він сприймач первинної інформації; «сучасник» лише чув про події, які відбувались за його життя, тобто він сприймач вторинної інформації. Достовірність спогадів «учасника» є більш високою, аніж «сучасника». «Учасник» і «сучасник» виконують ролі «оповідача» та «згадувача», оскільки перша роль характеризує локальність автора, а друга – темпоральність (див. рис. 1):

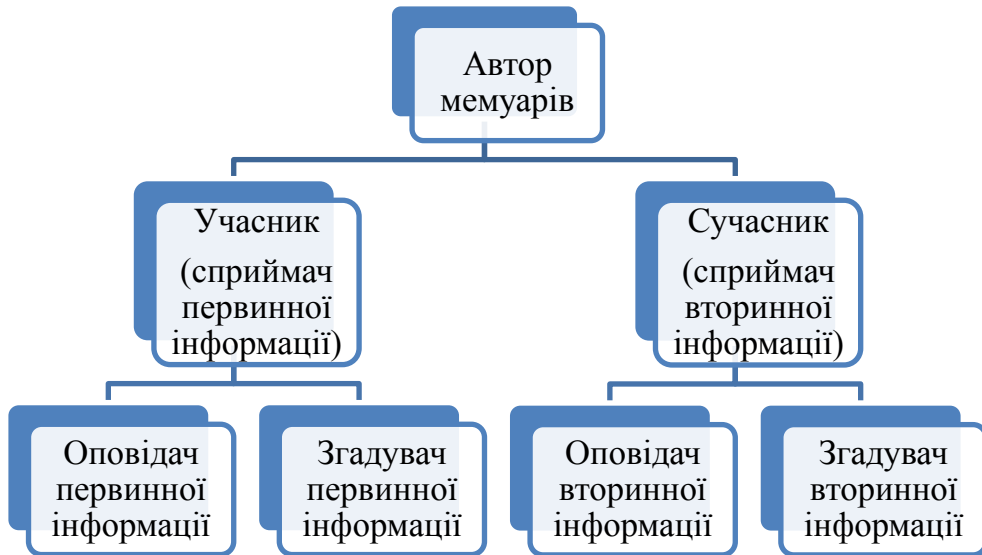

Рис. 1. Ролі автора мемуарів

Для опису процесу текстотворення як нелінійного структурного та семантичного способу організації цілісності розповіді виокремлено та описано базову одиницю текстотворення, а саме, лексію (Р. Барт), як одиницю читання, що виконує функцію змістового наповнення. Така одиниця втілюється у тексті за допомогою різних мовних та позамовних засобів, що наповнюють та скріплюють мемуари. У мемуарах «My Early Life» такою змістовою одиницею є онім, що об'єднує навколо себе тематичні центри твору, формуючи цілісну структуру.

Фактори текстотворення, які зумовлюють відбір та комбінацію мовного інструментарію, було поділено на об'єктивні (ті, що можна застосувати до будь-якого тексту) та суб'єктивні (ті, що діють при створенні окремих текстів). У ролі таких факторів можуть виступати, наприклад, ключові слова текстових фрагментів, тематичні групи слів, окремі речення, висловлювання та ін.

У третьому розділі «Власні назви в англomовному мемуарному тексті» проаналізовано оніми як номінативні одиниці, нанoeлементи текстової тканини мемуарів у лінгвокультурологічній парадигмі та як інструментарій створення ідиостилію; здійснено детальний структурний та семантичний аналіз текстотвірних гнізд мемуарів «My Early Life».

Ономастичні реалії – особлива знакова підсистема, яка динамічно реалізується у різних лінгвоестетичних та лінгвостилістичних системах. Оніми – частотний, семантично маркований засіб ідентифікаційної та класифікаційної номінації індивідуального референта (за Л. П. Куриляк). Реагуючи на зміни в природі та суспільстві, власні назви можуть слугувати хронологізаторами текстів, бути

історичними пам'ятками, виступаючи в ролі номінативних одиниць предметів та явищ дійсності, бути лінгвокультурами, що складаються з мовного знаку, реалії та відділяють основний зміст від культурного смислу. Для підсилення ефекту переданої інформації та розширення знань про описуваний предмет використовується контекстне синонімічне розширення важливих для тексту онімів, що було названо «лінією розкриття оніму». Таке розширення надає більше деталей до описові зображуваного предмета або конкретної ситуації.

Створення мемуарів як семантичного гіпергнізда описується через процес продукування текстотвірних гнізд різних рівнів, що відбувається шляхом включення у тканину твору онімів для підсилення авторського задуму. Відбувається формування ономастикону кожного текстотвірного гнізда, де окремий онім є або базою для мікрогнізда, або допоміжним елементом його побудови. Об'єднуючись, мікрогнізда утворюють макрогніздо, яке може бути або одним розділом, або групою розділів. Відповідно макрогнізда, комбінуючись, створюють гіпергніздо, або ж сам мемуарний текст. Паралельно співіснують гнізда структурного та семантичного характеру, які не завжди співпадають. У мемуарах В. Черчилля було виділено 11 тематичних макрогнізд, що складаються або з окремого розділу, або з тематичної групи розділів (див. табл. 1):

Таблиця 1.

Тематичні макрогнізда в мемуарах «My Early Life»

Макрогніздо	Тематичний центр
1. Childhood	Дитинство
2. Harrow, 3. Examinations, 4. Sandhurst	Освіта
5. The Fourth Hussars	Полковник Барбазон
6. Cuba	Куба
7. Hounslow, 8. India, 9. Education at Bangalore, 10. The Malakand Field Force, 11. The Mamund Valley, 12. The Tirah Expedition	Індія
13. A Difficulty with Kitchener, 14. The Eve of Omdurman, 15. The Sensations of a Cavalry Charge	Кампанія в Судані
16. I leave the Army, 17. Oldham	Період між кампаніями
18. With Buller to the Cape, 19. The Armoured Train, 20. In Durance Vile, 21. I Escape from Boers - I, 22. I Escape from Boers - II, 23. Back to the Army	Англо-бурська війна
24. Spion Kop 25. The Relief of Ladysmith	Облога Ледісмита
26. In the Orange Free State, 27. Johannesburg and Pretoria	Південна Африка
28. The Khaki Election, 29. The House of Commons	Перші політичні кроки

Процес відбору ВН є складною системою прийомів: базуючись на власному досвіді та сприйнятті реальності, автор використовує певний тип онімів, відображаючи об'єкти та явища дійсності – так проявляється і реалізується

унікальний індивідуально-авторський стиль. ВН, у свою чергу, виступають як окремі змісти, що утворюють цілісну структуру твору, об'єднуючи в собі ряд мікротем (наноелементів) для висвітлення глобальної теми (спогади автора).

У четвертому розділі «Функції власних назв у мемуарах Вінстона Черчилля «My Early Life» здійснено всебічний аналіз внутрішнього текстового ономастикону мемуарів Вінстона Черчилля. У розділі описуються текстотвірні функції окремих типів онімів як засобів формування ідейної структури мемуарів «My Early Life».

У мемуарах Вінстона Черчилля було знайдено майже всі приклади існуючих типів онімів, переважна більшість яких складається з топонімів та антропонімів. У гендерному співвідношенні превалюють антропоніми чоловічого роду – 95,6 %, жіночих виявлено всього лиш 4,4 %; очевидно, це пояснюється оточенням, в якому провів перші тридцять років свого життя автор (навчальні заклади для хлопчиків, військова служба, політична кар'єра). Загальна ж кількість досліджуваних онімів становить 3424 одиниці (див. рис. 2):

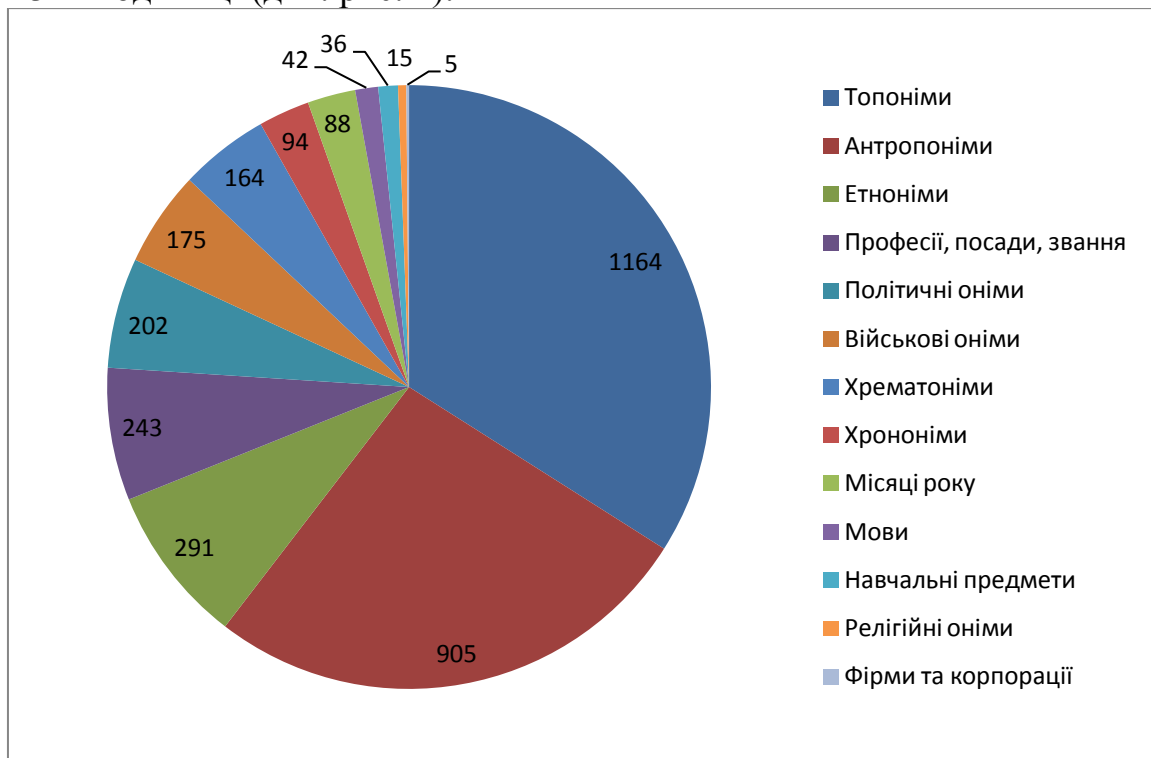

Рис. 2. Класифікація онімів у мемуарах Вінстона Черчилля «My Early Life»

При здійсненні класифікації семантичних компонентів онімів у мемуарах «My Early Life» було враховано наступні параметри: буттєвий чи інтродуктивний, який вказує на існування та предметність позначуваного; класифікуючий, який описує приналежність предмета до певного класу; індивідуалізуючий, який уточнює спеціальну приналежність даного імені для найменування предмета в рамках денотату; характеризуючий, який розкриває набір ознак для розуміння того, про який об'єкт чи явище ідеться мова.

Різні групи онімів у мемуарах виконують різні систематизуючі текстотвірні функції: розкриття ролі / місця / функції оніма в загальносвітовому масштабі та в

конкретному фрагменті мемуарів; вплив об'єкта / поняття-носія власного імені на письменника та його сприйняття реальності; сприйняття загальної текстової інформації та концепту фрагмента адресатом; виконання ролі мікротеми або частини мікротеми фрагмента твору, або продукування власного вербального гнізда. Оними продукують гнізда двох типів: тематичне гніздо, що будується з онімів, які, об'єднуючись, передають загальну ідею фрагмента твору; текстотвірне гніздо за типом онімів, яке формується за кількісними показниками наявності певних груп ВН у мемуарах «My Early Life».

ВИСНОВКИ

У висновках узагальнено результати проведеного дослідження, систематизовано основні теоретичні та практичні результати виконаної роботи.

Опис семантичного та функціонального аспектів власних назв у мемуарах спрямовано на експлікацію функцій текстотворення певного мовного інструментарію, який забезпечує процес становлення тексту як цілого.

Вивчення мемуарів з точки зору філологічного, когнітивного, історико-соціологічного, культурологічного підходів описує мемуарну літературу як частину культурної комунікації сучасності, теоретичне джерело, яке несе інформацію про соціум у певний період часу, що стає своєрідним фоном для опису особистості автора, розподіляючи тематичний центр твору між «історією Я» та «історією суспільства».

Суміжні з мемуарами жанри, такі як автобіографія та щоденники, демонструють ряд спільних та відмінних рис. Виключно для мемуарів притаманні такі ознаки: подвійний тематичний центр («історія «Я» та «історія суспільства»), перспективна (змінна) позиція автора, розрахунок на публічне сприйняття, наявність стилістичної варіативності, ретроспективність (можливість варіювання часу), опис ставлення до суспільних подій з боку різних груп населення, опосередкована інформація про дійсність та безпосередня про мемуариста. Типово автобіографічними жанровими особливостями є: концентрація на «історії «Я», незмінна позиція автора, коротша форма викладу (охоплює найважливіші події), вузька тема опису. Щоденники мають такі специфічні риси: увага сконцентрована на «історії «Я» (як і в автобіографії), закритість (не розраховані на публічне сприйняття), переважає монологічна форма, немає загальної перспективи подій і оповідь об'єднується особою автора, орієнтація на теперішній час відносно автора, необов'язкова наявність поступового розвитку подій, лексико-семантичні групи не є яскраво вираженими. Спільними для мемуарів та автобіографії вважаються наступні риси: усвідомлення значущості твору для подальших поколінь, план зрілого оповідача, відкритість, переважно поступовий розвиток подій. Для мемуарів, автобіографії та щоденників суміжними характерні ознаки: фіксація у пам'яті (наявність помилок пам'яті), небезпристрасна фіксація подій (співвідношення суб'єктивного та об'єктивного), відбиток особистості автора, відбиток відповідного часу, може виступати в ролі історичного джерела або доповнення інших джерел, допомагає відтворити колорит епохи, хронологічність,

тотожність автора, оповідача і героя, документальність, можлива наявність інтертексту, наявність одиниць семантичних полів, «егоцентрична» лексика, образні засоби як формули жанру.

Мемуари Вінстона Черчилля «*My Early Life*», що є «художніми мемуарами», поєднавши в собі ознаки документального першоджерела та певний домисел, виявляють ряд рис документальної фіксації подій 1874–1904 років: історичність та достовірність через використання «чужого слова» (свідчення очевидців, витяги з документів, листи), співвідношення суб'єктивного та об'єктивного, вплив авторської пам'яті на передачу фактів та ін. Рисами художньої літератури є: наявність таких композиційно-мовленневих форм як описи, портрети, судження, вживання усіх форм особових займенників, прояв емоційності та експресивності тощо.

Мемуари «*My Early Life*» мають певну архітектоніку, що супроводжується поступовим розвитком подій у 29 розділах, кожен з яких складається з абзаців у кількості від 13 до 44. Наявними є стійка точка відліку розповіді та причинно-наслідковий принцип компонування подій з переважним дотриманням послідовності фактів.

З метою експлікації механізмів творення мемуарів було виділено лексичні жанротвірні засоби: вживання характерних лексичних та фразеологічних одиниць у заголовках, на початку та в кінці твору; використання переважно дієслів у формі минулого часу; частотне вживання займенника першої особи однини «*I*»; функціонування числівників на позначення року, дня народження, віку та ін.; використання лексичних одиниць зі значенням «народження», «смерть», «життя» та «робота» та одиниць лексико-семантичної групи родинних найменувань.

У мемуарах В. Черчилля «*My Early Life*» було виявлено ряд текстових категорій та властивостей: абсолютна антропоцентричність, цілісність, зв'язність, можливість членування, тема або авторський задум, основний тезис, єдність зовнішньої та внутрішньої форм тексту, розгорнутість та послідовність, логічність, тональність, оцінність, темпоральність, локальність, композиція, завершеність, соціологічність, діалогічність, статичність та динамічність, напруженість, естетичність, образність, інтерпретованість. У ході дослідження мемуарів було виокремлено підвластивість его-антропоцентричності, яка характеризує тематичний центр мемуарного твору, як зосереджений більшою мірою на особі автора більшою мірою, ніж той, що можна спостерігати в художньому творі.

Комунікативно-прагматичний аналіз позиції адресанта та адресата при сприйнятті інформації у змістово-смісловому просторі мемуарного тексту розширив позицію автора. До ролей «оповідача» (який вносить раціональність у текст, надає додаткові пояснення) та «згадувача» (виступає з первинними спогадами) були додані ролі «учасника подій» (сприймача первинної інформації) та «сучасника подій» (сприймача вторинної інформації). «Учасник» був фізично присутнім при подіях, а «сучасник» чув про події, що відбувались за його життя. З ролей «учасника» та «сучасника» впливають ролі «оповідача» та «згадувача».

Текстотворення мемуарів відбувається під впливом певних факторів, з яких було виокремлено об'єктивні – лінгвістичні (форма мовлення, функціональний стиль, тип викладу) та екстралінгвальні (ситуація, жанр, асоціативні норми,

пресупозиція), а також на суб'єктивні – характер ситуації, особистість автора, характер персонажів, ідейно-естетична направленість твору.

Базовою одиницею творення тексту запропоновано лексію, як одиницю читання та змістового наповнення; функції якої можуть виконувати як окремі слова, так і групи слів, речень тощо. Для мемуарів В. Черчилля такою одиницею послуговував онім, який, втілюючи певні текстотвірні функції, робить текст детальнішим та допомагає йому функціонувати як зв'язне ціле.

Власні назви, як особлива знакова підсистема, реагують на зміни у природі та суспільстві й водночас виявляють свою консервативність, зберігаючи свідчення про більш давній стан мови. Отже, онім виступає в ролі лінгвокультури, що складається з мовного знаку та реалії, яка номінує фрагменти дійсності, предмети, ситуації, позначаючи об'єкти матеріальної та духовної культури, звичаї, культурні ситуації та ін.

Перебуваючи під впливом усіх елементів системи мемуарів, онім, як наноелемент, або найменший зміст, втрачає свою стилістичну нейтральність у рамках певного контексту.

Онім є домінантним елементом творення мікрогнізд або тематичних пластів (окремий онім як центральна тема; фрагмент, що групується навколо оніма; фрагмент, який використовує онім, як допоміжний елемент), котрі при об'єднанні, породжують макрогнізда (11 тематичних макрогнізд у мемуарах В. Черчилля можуть бути як одним розділом, так і тематичною групою розділів), які в свою чергу продукують гіпергніздо, тобто, сам мемуарний текст.

Індивідуально-авторський стиль письменника проявляється у процесі реалізації автора себе як мовної особистості у рамках твору. У мемуарах «My Early Life», як кінцевому результаті кропіткого пошуку його конструюючих одиниць, автором використано лексичне наповнення у вигляді ономастикону, який, з одного боку, об'єктивний у межах жанру, відображаючи реальні події, місця, людей, а з іншого – варіантність власних назв залежить від персонального вибору автора, його міркувань та спогадах.

У мемуарах В. Черчилля представлено різні приклади існуючих онімів (як реаліоніми, так і міфоніми). Найбільшу кількість склали топоніми та антропоніми. Аналіз гендерного співвідношення антропонімів виявив значний дисбаланс із вражаючою перевагою онімів маскулінності, що пояснюється специфікою соціального оточення автора, де політична та військова сфери традиційно належать чоловікам. Домінування певних груп власних назв акцентує увагу на важливих для автора спогадах. Наприклад, вживання великої кількості етнонімів, пов'язано з описом військових подій у різних країнах та колонізаторською політикою Великобританії того періоду; численна кількість політичних та військових власних назв розкриває важливу для автора тему його політичної та військової кар'єри відповідно.

Семантичні параметри онімів є наступними: буттєвий чи інтродуктивний (існування, предметність позначуваного), класифікуючий (належність до певного класу), індивідуалізуючий (найменування одного предмета в рамках денотату), характеризуючий (набір ознак референта, що виділяє його з-поміж інших).

У результаті дослідження виокремлено такі загальні текстотвірні функції різних груп онімів:

– номінуюча – розкриття ролі / місця / функції оніма в загальносвітовому масштабі та в конкретному фрагменті мемуарів. Номінуючи осіб, з якими контактував автор, антропоніми, вжиті у мемуарах В. Черчилля, відображають групи родичів, однокласників, військових, політичних діячів. Топоніми, які розкривають географію подій у мемуарах, називають такі географічні локації: Англія, Індія, країни Африки, Північної та Південної Америки (з найменуванням міст, місцевостей, поселень та інших географічних точок). Етноніми номінують етноси, підсилюючи детальність інформації, наданої топонімами (найчастотніші бури, дравіди, кафіри, патанці та англійці). Військові оніми номінують військові звання та структурні одиниці мілітаристської системи. У мемуарах В. Черчилля перелічені всі існуючі на той момент військові посади та багато різних військових підрозділів Англії та інших країн, в яких відбувались події. Політичні власні назви є частотною номінативною одиницею у мемуарах «My Early Life», де детально описується політичне життя Англії того періоду – від лібералів, радикалів до демократів. Хрононіми (назви часових відрізків), як представники нечисельної групи власних імен у мемуарах, підсилили подану інформацію достовірними деталями;

– впливу – вплив об'єкта / поняття-носія власного імені на письменника та його сприйняття реальності – при виборі тих чи інших онімів, розкривається ставлення автора до пережитого через виклад інформації, яку письменник вважає важливою для конкретного сюжету. Внутрішній текстовий ономастикон мемуарів формується під впливом свідомого вибору автора. Особливо це проявляється у частотному вживанні топонімів як місць локації подій та антропонімів, що йменують реальних осіб – родичів (з частим вживанням титулів для представників англійської знаті), однокласників, військових (із зазначенням конкретних рангів), політиків, які працювали у період з 1874 по 1904 рр.;

– інформуюча – сприйняття адресатом загальної текстової інформації, яку передає онім. За умови відсутності у читача знань про ті чи інші топоніми, антропоніми, В. Черчилль надає додаткову інформацію про окремих носіїв власних імен. Проте за наявності фонових знань читач сприймає інформацію більш чіткіше. Інформуюча функція проявляється в онімі, насамперед, у ролі лінгвокультуреми, вказуючи на існування об'єкта як реалії, що має окреме ім'я;

– виконання ролі мікротеми або частини мікротеми фрагмента твору з продукуванням гнізд двох типів (за темою і за типом онімів). Така функція реалізується в онімі як наноелементі, або найменшому змісті.

Перспективами подальшого дослідження вважаємо поглиблене вивчення категорій та властивостей мемуарів як самостійного жанру з виділенням характерного мовного інструментарію; описом ономастикону, вибір якого залежить від об'єктивних та суб'єктивних факторів; аналізом процесу текстотворення інших жанрів англомовної літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Колосова Г. А. Текстотворчі функції топонімів та етронімів в мемуарах Вінстона Черчилля “My Early Life” // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, С. В. Новоселецька. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 48. – С. 204–205.
2. Колосова Г. А. Текстотворче гніздо та доцентрове текстотворення в мемуарах Вінстона Черчилля “My Early Life” // Humanities and Social Sciences in Europe: Achievements and Perspectives». Proceedings of the 4th International symposium (June 30, 2014). «East West» Association for Advanced Studies and Higher Education GmbH. Vienna, 2014. – 2014p. – С. 134–138.
3. Колосова Г. А. Текстотворчі фактори та одиниці текстотворення в системі мемуарів // Збірник наукових праць «Наукові записки. Серія: Філологія (мовознавство)» (випуск 20). – Вінниця, 2014. – С. 179–185.
4. Колосова Г. А. Текстотворчі функції малочисельних груп онімів в мемуарах Вінстона Черчилля // Сборник научных трудов SWorld . – Вып 4 (37). – Том 19. – Иваново : Маркова АД, 2014. – С. 20–23.
5. Колосова Г. А. Categories and properties of text in memoirs’ structure // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Серія : Філологія. Педагогіка: Зб. н. праць. – К., 2015. – № 5. – С. 83–88.
6. Плакида Г. А. Індивідуально-авторський підхід до вживання онімів в мемуарах Вінстона Черчилля “My Early Life” // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, С. В. Новоселецька. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2013. – Вип. 38. – С. 218–220.
7. Плакида Г. А. Внутрішній текстовий ономастикон мемуарів Вінстона Черчилля “My Early Life” // Мовні і концептуальні картини світу / відповідальний редактор А. Д. Белова. – К. : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, ВПЦ «Київський університет», 2013. – Вип. 46, частина 3. – С. 185–191.
8. Плакида Г. А. Основні аспекти вивчення власних назв в англomовному мемуарному тексті // Наукові записки. – Випуск 117. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. – С. 422–425.
9. Плакида Г. А. Сучасні підходи до дослідження літературного жанру мемуарів // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна» : збірник наукових праць / укладачі: І. В. Ковальчук, С. В. Новоселецька. – Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2012. – Вип. 29. – С. 345–348.
10. Колосова Г. А. Актуалізація мовної особистості письменника в мемуарах // Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти: Матеріали I Міжнародної науково-практичної конференції. 17 квітня 2014 р. – К. : Кафедра. – С. 56–57.
11. Колосова Г. А. Ономастикон мемуарів: індивідуально-авторський підхід // Сучасна освіта: методологія, теорія, практика: Матеріали II Міжнародної

науково-практичної конференції. 16–17 квітня 2014 р. – К. : НТУУ «КПІ». – С. 63–66.

12. Колосова Г. А. Ономастичні реалії в лінгвокультурологічній парадигмі // Научный взгляд: материалы VIII (XLVIII) Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Украина, г. Киев, 21–22 августа 2014 г.). – К. : ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2014. – С. 13–15.

13. Колосова Г. А. Жанротворчі елементи мемуарних творів на лексичному рівні // Наука и новый мир: материалы I (LIII) Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Украина, г. Киев, 30 января 2015 г.). – К. : ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2015 – С. 22–25.

14. Колосова Г. А. Дослідження процесу текстотворення в мемуарах // Сучасна освіта: методологія, теорія, практика: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 24 квітня 2015 р. – К. : НТУУ «КПІ». – С. 65–66.

15. Плакида Г. А. Мемуарна література: сучасні тенденції дослідження // Актуальные научные исследования: материалы XXIX Международной научно-практической конференции по философским, филологическим, юридическим, педагогическим, экономическим, психологическим, социологическим и политическим наукам (Украина, г. Горловка, 24–25 января 2013 г.). – Горловка : ФЛП Пантюх Ю. Ф., 2013. – С. 100–101.

АНОТАЦІЯ

Колосова Г. А. Ономастикон мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life»: семантичний та функціональний аспекти. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – германські мови. – Міжнародний гуманітарний університет. – Одеса, 2015.

У дисертації здійснено дослідження семантичного та функціонального аспектів ономастикону мемуарів та його роль в текстотворенні, що дозволило адекватно описати процеси, які відбуваються при становленні тексту як цілісного об'єкта, та виявити взаємодію мовного інструментарію у внутрішньотекстовому просторі. Виявлено суттєві особливості мемуарів Вінстона Черчилля «My Early Life» як жанру та описано їхню архітектоніку й лексичні жанротвірні засоби. Систематизовано категорії та властивості тексту мемуарів і виділено фактори та одиниці текстотворення. Проаналізовано оніми як одиниці номінації в лінгвокультурологічній парадигмі та як інструментарій створення ідіостилію. Описано та розширено роль автора мемуарів не тільки як оповідача та згадувача, але і як учасника подій (оповідача первинної інформації) та сучасника подій (оповідача вторинної інформації). Виведено поняття контекстуальної лінії розкриття оніму для глибшого розуміння функціонування певного мовного інструментарію всередині твору. Запропоновано модель текстотворення через гнізда

різних рівнів у структурному та семантичному планах, що дозволяє вивести структуру цілого через виявлення взаємодії окремих гнізд.

Ключові слова: мемуари, текстотворення, власні назви, ономастика, учасник, сучасник, ідіостиль, текстотвірне гніздо.

АННОТАЦІЯ

Колосова А. А. Ономастикон мемуаров Вінстона Черчилля «My Early Life»: семантический и функциональный аспекты. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04. – германские языки. – Международный гуманитарный университет. – Одесса, 2015.

На основе анализа исследованности проблемы в научной литературе установлено, что описание семантического и функционального аспектов ономастикона мемуаров и его роль в текстообразовании, позволяет адекватно описать процессы, которые происходят при становлении текста как целостного объекта, и выявить взаимодействие языкового инструментария во внутрентекстовом пространстве.

Мемуары «My Early Life» имеют сложную структуру, которая включает в себя те же черты, что и художественная проза, оставаясь при этом разновидностью документальной литературы, тем самым раскрывая свою двоистую природу. Разграничение мемуаров и похожих жанров выявило ряд общих и отличительных признаков с дневниками и автобиографией, которые являются самыми близкими по типу. Основной отличительной особенностью мемуаров от автобиографии является отображение равномерного фокуса на истории «Я» и истории общества, в то время как в автобиографии фокус идет в основном на историю «Я». От дневников мемуары отличаются отдаленностью записи от произошедших событий (в дневниках запись ведется по факту).

Выделение жанрообразовательных единиц в лексике выявляет элементы, которые служат яркими признаками жанра мемуарной литературы, как например, единицы семантических полей, связанные с мотивами жанра и его тематическими комплексами; характерные для жанра-«прототипа» лексико-семантические группы; «эгоцентрическая» лексика, стойкие образные средства; лексические и фразеологические единицы в сильных позициях текста.

Мемуарный текст обладает категориями и свойствами. В мемуарах Вінстона Черчилля «My Early Life» представленні параметри глибоже розкривають структуру творення і воспроизводять процес породження тексту. Подвійність его-антропоцентричності характеризує тематичний центр мемуарного творення як зосереджений на особі автора в більшій мірі ніж на спостережуваному в художественному творенні. Ролі автора при цьому розширюються від повествователя і споминателя до учасника і сучасника.

Онимы как один из языковых инструментариев мемуаров выступают как номинативные единицы и лингвокультуемы, отображающие фрагменты действительности, предметы, ситуации, функционируя в пространстве мемуарного текста и пребывая под влиянием всех элементов произведения как системы. При этом они образуют варианты единиц, зависящие от выбора автора, основанного на

его персональных размышлениях, воспоминаниях, восприятии действительности, что отображается на идиостиле писателя.

Имена собственные образуют целостную структуру произведения, объединяя ряд микротем в макротему фрагмента произведения, раздела мемуаров или группы разделов, выступая в роли языкового инструментария, выбор которого зависит от объективных и субъективных факторов.

Носители имени собственного, зафиксированные в языке в виде онимов, выполняют текстообразующие функции, раскрывающие роль и место объекта-носителя в общемировом масштабе (как объекта реальной действительности) и в конкретном фрагменте (как онима, который функционирует в тексте), влияя на восприятие реальности адресантом и адресатом, который базируется на фоновых знаниях о носителе собственного имени или же только на информации из текста. Функции текстообразования разных групп онимов носят характер универсалий, реализуясь в многомерности форм, но при этом сохраняя свой основной смысл. Такой подход описывает модель пространственной организации мемуарного текста, повышая точность и реалистичность функций текстообразования и выводя универсальные лингвотекстовые параметры онимов в тексте.

Ключевые слова: мемуары, текстообразование, имена собственные, ономастика, участник, современник, идиостиль, текстообразующее гнездо.

SUMMARY

**Kolosova H. A. Onomasticon of Winston Churchill memoirs “My Early Life”:
semantic and functional aspects.** – Manuscript.

Thesis for scientific degree in Philology. Speciality 10.02.04 – Germanic Languages. – International humanitarian university. – Odesa, 2015.

The analysis of semantic and functional aspects of onomasticon of memoirs reveals processes that take place during formation of text as an integral object, enducing cooperation of language tools inside intratextual space. The research highlights substantial features of Winston Churchill memoirs “My Early Life” as a genre and describes architectonics and lexical genre forming facilities. Categories and properties of memoirs text are systematized; factors and units of text formation are distinguished. Proper names as units of nomination and tool of individual style creation are analyzed in lingocultural paradigm. The thesis results in extension of the role of memoirs author not only as a reteller and a recaller, but also as a participant (perceiver of primary information) and contemporary of events (perceiver of secondary information). The concept of contextual line opening of proper name is shown out for the deeper understanding of certain language tools functioning inside the text. The model of text formation is offered through the structural and semantic nests of different levels that allows representing integrity of unit through the exposure of separate nests cooperation.

Key words: memoirs, text formation, proper names, onomastics, participant, contemporary, individual style, text forming nest.

Підписано до друку 26.08.2015 р. Формат 60×90 1/16. Папір офсетний.
Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. № 1309.

Друк: «Карат Лтд», 03194, м. Київ, вул. Литвиненко-Вольгемут, 2-а.
Тел.: +380 (44) 229-11-40, (50) 355-72-92, e-mail: karat@karat.in.ua
Свідоцтво ДК № 163 від 01.09.2000 р.